

Dziennik 1943-1948

Wybór, przekład, opracowanie,
przypisy i postowie T. Worowskiej.
Warszawa: Czytelnik 2016

Pierwszy tom bardzo rozszerzonego wyboru dzienników Sándora Máraiego (1900–1989), jednego z najwybitniejszych dwudziestowiecznych pisarzy węgierskich. Pisanie dziennika autor „Wyznań patrycjusza” rozpoczął w 1943 roku i kontynuował aż do samobójczej śmierci w 1989. W „Czytelniku” ukazał się dotychczas jednotomowy wybór z tego niezwykle obszernego diariusza. Publikowany obecnie tom, obejmujący lata 1943–1948, stanowi pierwszą część nowej, pięciotomowej edycji. Dziennik Máraiego to dzieło intelektualisty, który w swoich notatkach zawarł refleksję

nad światem, przemyślenia z lektur, ocenę socjologiczną i moralną współczesnych społeczeństw, namysł nad kondycją ludzką. Głębia myśli, bezwzględna uczciwość w ocenianiu otoczenia i siebie samego, błyskotliwość sformułowań, ironia i finezyjny dowcip – wszystko to nie pozwala oderwać się od lektury tej niezwykłej książki.

Za wydawcą

Opis

Pierwszy tom *Dziennika* rozpoczyna się w roku 1943, tuż po odzyskaniu przez pisarza zdrowia po wielomiesięcznej, ciężkiej chorobie. Węgry są wówczas krajem satelickim Niemiec; wojska niemieckie nie stacjonują jednak na terytorium węgierskim. Pierwsze zapisy dziennikowe rejestrują więc wojnę z oddali: „Pełnia jesieni w Egerze, owoce, moszcz, słoneczniki. Dzień po dniu coś się dzieje: uwolnienie Mussoliniego, pada Briańsk, pod Salerno desant lądowy i ciężka bitwa” (s. 40). Zarazem już wówczas Márai przeczuwa najgorsze – niekorzystną dla Węgier przebudowę porządku światowego po zakończeniu wojny i jej konsekwencje w życiu własnej rodziny, a także daleko idące zmiany kulturowe na całym świecie. Pojawiają się też pierwsze rozważania na temat zasadności samobójstwa, dokonanego po latach, w roku 1989. Zarazem jednak Márai zostaje wówczas uroczystie przyjęty do Węgierskiej Akademii Nauk i kontynuuje pracę pisarską.

W kwietniu roku 1944 wojska niemieckie wkraczają na terytorium Węgier. Rodzina Máraiego przeprowadza się do wiejskiego domu znajomych pod Budapesztem. Powodem jest żydowskie pochodzenie żony pisarza,

Loli. Temat Zagłady powraca wielokrotnie w zapisach Máraiego – interesujących i nieoczywistych, rejestrujących mało znane fakty, jak np. zezwolenie przez Niemców na wyjazd do Szwajcarii niewielkiej grupy bogatych Żydów – „za bajecznie wysoki okup” (s. 75). Márai jest wstrząśnięty tragedią narodu żydowskiego i zaniepokojony spodziewanymi konsekwencjami wojennego ludobójstwa. Z całą ostrością dostrzega hipokryzję klasy rządzącej na Węgrzech – poszukującej możliwości bezpiecznej ucieczki, a zarazem zmuszającej Węgrów do udziału w szaleńczej, skazanej na porażkę strategii wojennej Niemiec. Ciągłe jednak znajduje Márai czas na lektury i pisanie. Powracają też w *Dzienniku* zapisy religijnej ufności pisarza.

Po wkroczeniu Armii Czerwonej na Węgry Márai przyjmuje postawę wyczekującą, niewiele na początku roku 1945 zwiastuje późniejszy terror komunizmu. Już w czerwcu 1945 roku zapisuje jednak spostrzeżenie, że dla Rosjan prawdziwym wrogiem jest nie tyle faszysta, ile człowiek wolny, niepoddający się ideologicznej propagandzie. W roku 1948 podejmuje decyzję o emigracji i udaje się z rodziną do Włoch. Ostatnie zapisy z roku 1948 powstały już w Neapolu. Stamtąd

z niestabnącą uwagą śledził sytuację na Węgrzech, odnotowując aresztowanie kardynała Mindszentyego i podziwiając jego niezłomność. Refleksja zapisana

w ostatni dzień roku 1948 nie pozostawia złudzeń, jak pisarz ocenił rozwój wypadków: „W kraju i na świecie otwały się bramy piekieł” (s. 506).

To trzeba wiedzieć

Sándor Márai po wyjeździe z kraju w roku 1948 nigdy nie wrócił do ojczyzny. W roku 1952 rozpoczął pracę w nowojorskiej rozgłośni radiowej Free Europe. Po przejściu na emeryturę zamieszkał we Włoszech, ale w roku 1980 powrócił do USA, gdzie po ciężkiej

chorobie zmarła jego żona i przybrany syn Janos. Rękopisy Máraiego w roku 2005 trafiły do ojczyzny pisarza. Polska edycja *Dziennika* jest wyborem z pełnej edycji węgierskiej. *Dziennik* jest uznawany za jedno z największych osiągnięć pisarza.

Tematy do dyskusji

- Jakiego rodzaju dziennikiem jest dzieło Máraiego? Czy chodzi w nim o rejestrację faktów historycznych czy raczej o „dzieje duszy”?
- Na czym polega specyfika sytuacji Węgier podczas II wojny światowej? Jak omawia ją Márai z perspektywy ogólniejszej refleksji, a jak z pozycji uczestnika codziennego życia toczącego się w Budapeszcie i na prowincji, gdzie ukrywa się jego żona?
- Co mówi w *Dzienniku* Márai o Polsce?
- Aforyzmy w *Dzienniku* Máraiego.
- Refleksja nad kulturowymi skutkami wojny.

Możliwy ciąg dalszy

Warto zajrzeć do książek Máraiego związanych z czasem, w którym powstawały zapisy z lat 1943 -1948: *Ziemia, ziemia!* (eseistycznej powieści dotyczącej lat 1944-1948, a więc instalowania się komunizmu na Węgrzech), oraz *Trzydzieści srebrników* (polski prze-

kład z roku 2016), książki, o której w *Dzienniku* pisze Márai, że była gotowa w roku 1947, a została opublikowana w Ameryce dopiero w roku 1984. Warto też skonfrontować *Dziennik* Máraiego z dziennikiem Zofii Nałkowskiej dotyczącym lat II wojny światowej.

Poleca

Tomasz Garbol – literaturoznawca i krytyk literacki. Interesuje się problematyką dotyczącą sacrum w literaturze, szczególnie w poezji współczesnej. Dyrektor Ośrodka Badań nad Literaturą Religijną KUL. Publikował m. in. w „Języku Polskim”, „Pamiętniku Literackim”, „Ruchu Literackim”. „Znaku”.

